

УДК 316.334: 711.61+796.012.412.42

Петренко-Лисак А. О.

кандидат соціологічних наук, доцент кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Україна).

ПРОСТІР МІСЬКОГО ПАРКУ ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПРОГУЛЯНКОВОЇ ПРАКТИКИ

Стаття присвячена аналізу простору міського парку як специфічного середовища втілення практик містян, як буденних, так і дозвіллевих. На основі отриманих даних дослідження відвідувачів київського парку з'ясовано основні уявлення про зони паркового середовища як приємні/неприємні, безпечні/небезпечні, визначено найприйнятніші види активностей мешканців міста в парковому просторі. Особливо звернено увагу на такий вид практик як прогулянка, адже саме вона визначена найприйнятнішою з оцінок досліджуваних.

Проаналізовано культурологічний, соціологічний та антропологічний аспекти прогулянки, її цінності та ролі в житті містянина. Описано парковий простір як складову життєвих практик міських мешканців, а також як простір реалізації проектів міських активістів.

Ключові слова: міський парк, прогулянка, ходьба.

Статья представлена анализом пространства городского парка как особой среды воплощения практик горожан, как обыденных, так и досуговых. На основе полученных данных исследования посетителей киевского парка выявлено их основные представления о зонах парковой среды, ее приятных/неприятных, опасных/безопасных зонах, определено приемлемые для горожан виды активностей в парковом пространстве. Особое внимание уделено такому виду практик как прогулка, ввиду того, что именно она определена исследуемыми как наиболее приемлемый вид практик в парке. Проанализировано культурологический, социологический и антропологический аспекты прогулки, ее ценности и роли в жизни горожанина. Описано парковое пространство как составляющая жизненных практик городских жителей, а также как пространство реализации проектов городских активистов.

Ключевые слова: городской парк, прогулка, ходьба.

The article is described the space of city park. City park is a specific environment to objectification everyday and leisure people practices. By the data analyze, we identified the main impressions of the park areas as pleasant/unpleasant, dangerous/safe, and determined eligibility kinds of activities in the park space for urban dwellers. Particular attention is paid to this kind of practice as a walk, because respondents identified it as the most acceptable form of practice in the park. The article is analyzed cultural, sociological and anthropological aspects of the walk, its value and role in the life of a city dweller. We described park space as a part of life practices of urban dwellers, as well as space projects of urban activists.

Keywords: city park, promenade, walking, saunter.

«Іноді для щастя достатньо хорошої погоди»
– Савицький С.

Ходьба, ходіння є нічим іншим як соціально-просторовою практикою переміщення. Її соціальний зміст полягає в тому, що вона є не просто елементом природно заданої властивості людського тіла рухатись, але виступає елементом плину соціального життя людини, відтворення її практик долання відстаней заради комунікацій, набуття соціального досвіду, вражень та обміну вартостями.

В історичному плинні розгортання суспільного життя ходіння, яке в прадавні часи скоріше свідчило про низький соціальний статус пішого, адже люди вдавалися в мандри через пошук кращого життя чи світоглядних істин, і не визнавалося за ознаку дозвілля чи рекреації. Хоч в розряд пішоходів входили всі суспільні прошарки, проте помітною відмінністю була оцінка способів та мети піших пересувань. Заможні прошарки давніх часів не ходили пішки задля здоров'я чи пошуку кращої долі, скоріше задля певної необхідності в контексті коротких маршрутів під час бесід, тоді як якщо і відряджалися на далекі відстані, то виїжджали на тогочасних транспортних засобах. Дозвіллеві прогулянки увійшли в моду в ХІХ ст. Естетичний вибір був однією з причин того, що люди стали добровільно ходити пішки. Стався т.зв. «піший поворот», - піші переміщення здобули своєї цінності через соціальне схвалення практик піших прогулянок як способу проведення вільного часу. «В ХХ ст. неквапні

піші прогулянки обросли різноманітною атрибутикою, включаючи взуття, мапи, шарпетки, вітровки, шорти, шапки тощо. Разом вони слугували формуванню певного збирального образу «[вільного] пішого туриста» - пише відомий дослідник просторових мобільностей Дж. Уррі [1, с. 80].

Соціологічні та антропологічні наукові розвідки досягли в своїх дослідженнях практик просторових переміщень певних успіхів. Особливо варто відмітити роботи Дж.Уррі, М. Оже та Г.Дебора. Сучасні міські активісти прагнуть змінити міський простір у формат зручного, поціновуваного ареалу життєпрактик містян, повернути їх з суто споживацьких споглядальних стратегій у творчі, креативні, мобільні. Проте, постає питання, а чого прагнуть власне міські жителі, яким вони бачать міські парки, що очікують від них і що бажають там не тільки бачити, але й робити.

В даній статті ми маємо на *мети* виокреслити сучасні уявлення про парковий простір та новітні тренди його облаштування, а також визначити роль прогулянкових практик, як однієї з домінуючих форм проведення часу в парках його відвідувачами і поціновувачами пішого дозвілля.

Дж. Уррі, сучасним соціологом, одним з піонерів «мобільного повороту» в соціології, виділені чотири характерні риси ходьби:

1. ходяче тіло (не сидяче, не лежаче, не стояче) з ритмами свого руху, швидкістю;
2. специфічна та унікальна «неприродна» (усвідомлена: «верховенство голови над ногами») техніка руху тіла, що різнить людину від інших живих істот;
3. розмаїття типів ходіння (буденне, марширування, дозвілля) з паралельними процесами пізнання оточуючого середовища;
4. зв'язок ходьби з багаточисельними технологіями, що забезпечують саму можливість для ходіння пішки (від потреби до задоволення) [2, с.160-162].

Ходіння містом здобуло свою промовисту історію від XVIII ст., коли вулиці міст почали активно мостити камінням, змінювалась зайнятість населення, формувалась міський простір, що сприяв практикам дозвіллевого проведення часу. Простором прогулянкових практик в містах крім вулиць та площ, стали парки, як однозначно втілення соціального простору, що має чітко визначені як фізичні, так і ментальні границі в межах яких передбачається певна поведінка індивідів, санкціонована відповідним набором правил, формально закріплених та підтримуваних більшістю мешканців того міста (як соціальної

спільноти) чи місцевості. Окрім практик буденності пересічних містян, переміщення міським простором здатне постати й основою плідного дослідницького досвіду науковців, втіленим в методиці «біографічної прогулянки», адже «міський простір надає унікальну можливість відтворити події через тілесний досвід – через кроки, враження від побачених об'єктів» [3, с. 58].

Міські парки артефактичні, вони мають соціальну природу, основні елементи їхнього соціального простору виражені в фізичному світі, а саме наявність чітко зафіксованих фізичних границь у вигляді живих та штучних насаджень, формально закріплена система норм поведінки, штрафні санкції за недотримання подібних норм, наявність неформальних правил поведінки тільки в межах границь конкретного парку, негласно прийнятих постійними відвідувачами парків. Правила поведінки на пішій прогулянці сучасна людина сприймає як неписаний етичний кодекс, який вона засвоює переважно через практики традиційного відтворення, імітації шляхом спостереження, але свого часу вони були виписані в суворі правила етикету, знання якого вимагалось від кожної людини, яка виходить в міський простір, так би мовити, «на люди» [4]. Окремо слід зазначити, що під час прогулянок та практик ходіння люди дотримуються негласних технік взаємовідповідності, як їх назвав Е. Гофман – «маршрутних практик пішоходів» [5], що втілені у мовчазні узгоджені взаємні рухи уникнення зіткнень, жестикуляції, що вказує на рух, можливі відстані наближення чи віддалення. Ходіння серед людей в публічних просторах є соціопросторово організованим і самоорганізованим. Перебування в людних міських просторах представлено т.зв. етикою «громадянської неухаги», як пише Е. Гофман, коли попри помітність навколишніх людей, людина мало приділяє їм своєї уваги, окрім вимушеної орієнтації задля уникнення зіткнень та створення незручностей для переміщення.

«Оскільки міський парк, як певне місце проведення громадського дозвілля, передбачає певну поведінку індивідів в межах його границь, то ті, хто дотримується подібних правил ідентифікують один одного в процесі взаємодії як «свій». Якщо ж такі правила ким-небудь не дотримуються належним чином, то відбувається його ідентифікація як «чужий» й застосовуються відповідні правила. Вони є тим жорсткішими, чим менше їх дотримується індивід або група осіб» [6].

Міський парк можна розглядати як громадський простір, подібний до площі чи

пішохідної вулиці. На озелененій ділянці міської тканини, яка має певні границі, жителі міста спілкуються один з одним, «спілкуються» з природою, гуляють наодинці та в компаніях, відпочивають, маючи вільний час. Ключовою відмінною рисою парку від міської площі є значне число природних компонентів (рослин, води, живописного краєвиду, чистого повітря, іноді з відчутними ароматами рослинності), а також його співмасштабність з самою людиною. Тобто, парк – є природним середовищем зі своєрідною функцією «антистрес» в щільному урбанізованому просторі міст. Сучасні міста (Київ, зокрема), розвиваючись більше «всередину», ніж «назовні», викарбовують себе в форматі повсякчасних забудовницьких ущільнень, і території міських парків опиняються в статусі дефіцитних. Власне така тенденція призвела до активізації міських громад задля відродження, захисту або створення паркових зон в міських районах. «Парки, - писала Дж. Джекобс, - мінливі місця. Вони можуть бути вкрай популярними і вкрай непопулярними. Їхня поведінка ніяк не проста. Вони можуть бути прикрасою міських районів і немалим економічним благом для своїх околиць – хоча, нажаль, таке спостерігається нечасто» [7, с. 101].

Спрощене уявлення про міський парк представляє його урбанізованою версією «природного», визначаючи його головною цінністю масштабність зелених насаджень, що сприяють покращенню екологічної складової міського простору. Між тим, міський парк – утворення складніше, ніж просто ділянка зелених насаджень, його роль у підвищенні якості міського середовища істотно перевищує його екологічне значення. В розвинених мегаполісах сучасного світу парк прийнято розглядати як важливий компонент системи взаємообумовленого міського життя, тож для парків розробляються програми розвитку, підбираються економічні моделі. Парки можуть бути такими собі «маленькими вестибюлями під відкритим небом», як їх називає Дж. Джекобс, що слугують ніби продовженням вулиць, або величними парками-площами з пам'ятками, але головне, зазначає вона, – привабливість міського парку напряму залежить від того, яке середовище формує його периметр [7, с. 101-123].

Міський парк можна розглядати як своєрідну матрицю культурної пам'яті, що відтворює традиції поселення і його образи. Ландшафтне мистецтво як окремих жанр з тривалою історією становлення і розвитку має свою художню мову, символізм, в тому числі

такий, що має зв'язок зі світовою садово-парковою та міською культурою.

XVII ст. характеризується відточенням естетичних вподобань. «Панські» сади з плодовими деревами, ягідними кущами, ставками з живою рибою, квітковими арабесками на італійський манер, оранжереями, садовими церквами, пташниками та менажеріями. Ці парки, як правило, захищені стінами або загороддю. Архітектурно-ландшафтна композиція саду характеризується вільним, природним, ніби випадковим, розташуванням його елементів.

XVIII ст. привносить нові суворі правила. Регулярні палацово-паркові та присадибні ансамблі з алеями, шпалерами, партерами та боскетами вимальовуються у вигляді схеми з паперу на землю. Чітка просторова структура вибудовується за архітектурними правилами: доміанти, акценти, вісі, зв'язки, фон. Ритм нескладний, контрасти яскраві. Всі ландшафтні компоненти спрямовані на виявлення кульмінації головної вісі. Природна складова вбирається в парк через розкриття далекої перспективи, «дика» природа ніби проривається в організований за законами геометрії палацово-парковий ансамбль.

Пейзажний парк XIX ст. реалізовується як культурно-емоційна програма, з послідовними переходами в просторі краєвидів, гнучкими маршрутами та глибоким семантичним корінням. Парк стає книгою, котру варто уважно читати, перед тим вивчивши світову історію та символічну мову мистецтва (живопису, архітектури, скульптури, садівництва). Але, громадський парк другої половини XIX ст., продовжуючи бути замкненим, проте збільшує свій масштаб та кількість входів/виходів, що поступово робить його частиною міського простору. На його території є досить розлога галявина, така собі паркова площа. Зелені насадження, згруповані, а ті, що на периферії парку – творять щільну природну ширму. Водойми з островами та малими архітектурними формами слугують для створення відчуття «концентрованої природи». Інформативність та багатофункціональність простору посилюється історичною, зоологічною, ботанічною, театральною і спортивною темами.

Парк XX ст. – простір масової культури (розквіт т.зв. парків культури та відпочинку), суспільний простір, призначений для просвітництва і освіти, організації змагань (сімей, робочих колективів та учасників клубів і гуртків), місце проведення свят. Лозунг «культуру в маси» є визначальним. Роль парку як озелененої території, що визначає екологічну

стійкість міського ландшафту, враховувалась, але це не заважало будувати в парках не тільки палаци культури, кінотеатри, лікарні, санаторії, але й житлові, офісні, гостинні та торгівельні заклади.

Початок ХХІ ст. – час створення парків, здатних привернути увагу та вмістити значне число відпочивальників. Такі парки мають специфічні риси, через які їх можна назвати зонами інтенсивної громадської рекреації. Так, тихий прогулянковий садочок з невеличкими галявинами міг перетворитися на бізнес-майданчик з атракціонами, пивними клубами, кафе-ресторанами та парковками для автомобілів.

Парки – це простори для неспеціалізованого повсякденного використання в якості громадських місць. Теорія ландшафтної архітектури різнить в парках два види просторів: відкриті (галявини та партери) і закриті (масиви деревних насаджень, будівлі та споруди). Чи не найважливішу роль для відпочинку відіграють відкриті простори. Парк як міський громадський простір історично виконує різноманітні функції. Існує досить стійке уявлення про відвідувачів парків, при чому не безпідставне (автор статті виступала керівником студентського навчального проекту дослідження паркових просторів міста Києва методом спостереження). Зранку парки відвідують любителі спорту та ранкових пробіжок, хазяї домашніх тварин разом зі своїми улюбленцями, а якщо парк є транзитним простором, то крізь нього тягнуться потоки працівників та відвідувачів прилеглих офісів; вдень парк наповнюють діти з дорослими, підліткові гурти, літні люди; під вечір – молоді люди (наодинці і парами), родини, молодь. Некоректним буде вважати простір парку місцем переважно для дітей, домогосподарів та пенсіонерів. Виявилось, що його відвідувачами є досить чисельна соціально-вікова група, - умовно означена як 25-45. Час «споживання природи» залежить від низки факторів: погоди, тривалості світлового дня, пори року. Подовження часу експлуатації природи забезпечується вечірнім освітленням та художнім підсвітленням ландшафтних композицій, ефект затримки відвідувачів парку посилюється використанням звукового оформлення і т.п.

Ще одним досвідом дослідження парку було вивчення парку Оболонь в урочищі Наталка м. Києва. Історія цього парку на березі Дніпра розпочалася не так давно. Парку там, як такого, не було, але були річковий берег, піщаний, пологий, з малочисельними деревцями та кущами і хащами. Допоки там не виріс житловий

мікрорайон з промисловими забудовами, - це була заболочена місцина дніпровської низини. З'явившись, парк почав використовуватись місцевими мешканцями та гостями району для відпочинку, прогулянок, влаштування у вихідні та святкові дні пікніків (особливо на травневі свята). Постійно в ньому можна зустріти велосипедистів, для руху яких сьогодні вже присутня виокремлена доріжка, а на берегах в будь-яку пору року сидять рибалки.

З екзотики та неповторності, на території парку знаходиться залізничний тунель під Дніпром – кесон, котрий почали будувати репресовані в'язні в 1936 році. Це тунельна секція; півсотні метрів завдовжки, 15 – у діаметрі, стіни – півметрової товщини, зверху – отвір і круглий патрубок діаметром близько 10 м, бокові отвори закривалися прохідницькими щитами, внизу – великі люки, через які вибирали ґрунт і подавали нагору, - таким чином, кесон поступово просідав (мал. 1). Його немає на жодній мапі Київського Укріп Району; кажуть, що немає жодного про нього документу, жодної довідки, жодного креслення. От і виходить, величезна споруда є, а що це, для чого, хто і коли її створив – історія мовчить; теоретично тунелю не існує, а фактично – він є і виступає об'єктом уваги як міських маргіналів, так і відвідувачів парку в функції туалету, а також як майданчик для культурних ініціатив. Наприклад, на його території проводили вечірку «Бомж-паті» (2015-го вона дещо змістилася під Московський міст, але урочище не покинула).

Колись на території парку були руїни шоу-парку «Золоті ворота». Тепер їх знесено, а пам'ять місцевих мешканців згадує їх за колись досить улюблене місце. Побудували його в 1999 р. тоді ще на пустирі урочища «Наталка». Комплекс був величезним: сцена шириною 54 м, а висота конструкції 27 м, зовні він походив на дерев'яну фортецю часів Київської Русі, також тут були глядацькі трибуни на 2060 місць. В шоу-парку проводили екстрім-шоу, лицарські турніри, циганські фестивалі, рок- та поп-концерти, також це було арт-містечко для ковалів та лозоплетіння.

Тривалий час місцина була стихійною зоною із зеленими хащами, дозволимо так її охарактеризувати, проте, в їхньому ніби хаотичному форматі проглядалися залишки минулочасних облаштувань у вигляді плиткових доріжок, залишків фонтану, забетонованих зон під невідомо вже що. Простір парку використовувався в форматі стихійного проведення вільного часу його відвідувачів. Деякий період часу він був дещо відстороненою територією від житлового масиву, але протягом

від 2000-х років вздовж території парку відбулося будівництво житлових новобудов району, яке нині близьке до завершення. В 2011 р. парк потрапив в зону уваги урядників й, здобувши план реконструкції (мал. 2), в 2013 р. розпочалися роботи з його облаштування. Проте, офіційний проект реконструкції викликав несприйняття місцевої громади, яка виступила проти й, супротив затверженому плану реконструкції запропонувала власний (мал. 3). Сьогодні дії активістів місцевої громади активізувалися з новим підйомом.

В середині ХХ ст. А. Лефевр запропонував термін «право на місто», маючи на увазі не просто можливість людей виходити на вулицю чи користуватися розмаїттям міського життя, але і підтримувати комфортні для себе звички та традиції, відстоювати свої уявлення щодо належного політичного, економічного та інфраструктурного розвитку міста, заявляти про свої інтереси та бути почутими. З часом, Д. Харві, переосмисливши слова Лефевра, висловив думку, що право на місто — це не просто індивідуальна свобода доступу до міських ресурсів, - це передусім право змінюватись самим, змінюючи місто.

В числі громадських активностей з благоустрою описаного вище київського парку із залученням місцевих мешканців та відвідувачів його території, було організоване опитування стосовно їхніх практик та вражень, які вони пов'язують з цим парком. Опитування мало два формати: вуличне та через мережу Інтернет. На загал було опитано 200 осіб (140 он-лайн анкет та 60 безпосередньо в парку).

З'ясувалося, що відвідування парку не є стабільним і постійним, з тяжінням до вихідних днів. Для прогулянки обирається до- та післяобідній час. Приходять відвідувачі парку до нього переважно пішки, іноді приїжджають на транспорті, якщо вони з інших районів. Але переважають мешканці найближчих вулиць в діапазоні трьох кілометрів від парку.

Соціально-демографічний портрет відвідувача парку, який можна спостерігати на його території безпосередньо, відобразився і в Інтернет-опитуванні (вуличне опитування намагалося дотримуватися гендерного балансу цілеспрямовано) – дещо переважають жінки, але не суттєво (все залежить від часу доби, адже в ранішній та денний час переважають жінки з дітьми; тоді як у вечірній час кількісне співвідношення чоловіків та жінок дещо вирівнюється). Сімейний стан – переважно «в шлюбі/стосунках». Матеріальний стан у відвідувачів парку середній, переважаючим самовизначенням означився статус «грошей

достатньо для придбання необхідних продуктів і одягу, для купівлі інших товарів необхідно заощаджувати», що відобразилося й в оцінці власних можливостей витратити кошти на дозвілля у місцях відпочинку (переважає 50-150 грн. на одну особу).

На запитання з необмеженим переліком варіантів відповідей та власним варіантом стосовно того, що відвідувачі зазвичай роблять в парку лідирують «гуляю з друзями / близькими людьми» (близько 95% опитаних обрали цю практику), на доданок серед пропозицій обрані й близькі варіанти до лідера практик, - типу «купую каву, прогулюючись», «гуляю, слухаючи музику», «гуляю з дитиною», «гуляю наодинці». Недалеко від лідера рейтингу практик в парку обраний такий варіант як «милюся краєвидами Дніпра та його берегів» (близько 80%). Третю позицію з близькими один до одного відсотками поділяють ті, хто займаються спортом та такі, які влаштовують пікніки. Найменше в парку виявилось відвідувачів близьких до території парку комерційних закладів та таких, хто призначає ділові зустрічі.

Що ж приваблює відвідувачів в парку? Рейтинг вподобань очолюють «зелені насадження», «річковий берег», «свіже повітря», «можливість прогулятися» та «тиша і спокій». Байдужість викликають кесон та інші люди.

Ідучи до парку, відвідувачі беруть із собою з наїдків – напої, з обладнання – велосипед. Але в середньому фігурують і приладдя для зручного сидіння на природі, а також дитячі іграшки та обладнання для ігор на свіжому повітрі.

Задоволеність мешканців станом парку посередня: переважна більшість визначила своє ставлення як «не дуже задоволений», дуже незадоволених – третина від опитаних. Що ж не задовольняє відвідувачів парку? В рейтингу невдоволеності «неприбране сміття», «недоглянуте озеленення», відсутність освітлення, лавочок та сміттєвіків і туалетів. Не заважають відсутність фонтану та альтанок. Явним виявилось бажання відвідувачів бачити навколо себе прибраний, ошатний природний ландшафт, близький до натуральної природи.

Респондентам було запропоновано позначити на мапі парку зони, які їх найбільшою мірою приваблюють і, відповідно, зони, що викликають роздратування, не подобаються. Найпривабливішими місцями були позначені берегова лінія, зони зелених насаджень та зручні алеї для прогулянок, особливо зона парку з найоблаштованими доріжками; найнепривабливішими стали кесон та захарашені території з недобудованими спорудами.

Опитування показало, що лідером рейтингу вподобань парку, а також звичних для відвідувачів парку практик є природа та прогулянки, тож парк Оболонь в урочищі Наталка приваблює людей своїм природнім ландшафтом, тишею, свіжим повітрям та можливістю прогулятися в оточенні близьких людей. Так, на запитання з жорстким вибором з альтернатив, відвідувачі надали перевагу «існуванню парку виключно як загального простору (традиційної зеленої зони міста), де кожен відвідувач самостійно організовує свій час» (трохи більше 80%) супротив «регулярній організації в парку масових розваг (проведення святкових заходів, концертів, конкурсних програм, рекламних кампаній, виставок, кінопереглядів на відкритому просторі, турнірів і змагань тощо)» (близько 15%).

Якщо прийти в парк, то можна помітити, що переважаючою практикою його відвідувачів справді є прогулянка. В переважній масі люди розмірено рухаються по алеї вздовж парку на висоті дамби, яка є його частиною, іноді спускаючись до стежок уздовж води. Переважно це пари або групи до 4-х осіб. Дружні розмови, спокійні обличчя, ненапружені погляди. Спостерігаючи відвідувачів парку (й маючи власний тривалий досвід відвідування його території) на пам'ять приходить цитата зі «Самовчителя прогулянок» С. Савицького: «прогулянки, котрі з нами стаються, приносять нам різні задоволення. Буває, ми просто відволічемося від турбот, вийшовши на променад вздовж річки. Буває, ви заблукаєте в старому парку – й несподівано в голову приходить вирішення задачі, над яким ви багато міркували. Іншого разу зав'яжеться цікава бесіда. Іншого разу роман. Прогулянки глибокодумні, прогулянки без нічого, прогулянки із загарбанням рубежів супротивника, прогулянки в пошуку зниклої експедиції, прогулянки мучеників моди з крабом на ціпку, прогулянки переміщених осіб по перетягою місцевістю.

Прогулянки, з яких мрієш не повертатися назад.

<...>

Вся чудовість їх не у витонченості та вільготності, але в тому, що це нечасте щастя залишатися самим собою, бути рівним самому собі. Щастя, знайоме тим, хто вміє виконувати хитрий цирковий трюк “рух в спокої”» [8, с.129].

Чи справді прогулянка є такою цінною? Чи дійсно варто, наприклад, творити цей парк таким, головною рисою якого стане практика прогулянки. «Історія прогулянки, - пише Дж. Уррі, - це історія переважно приватного,

самокерованого та ендогенного руху, котрий допомагає людині ствердити себе шляхом кінестетичних відчуттів» [2, с. 200]. Так, міська ходьба залежить від множини публічних зручностей, доріжок, тротуарів, які задають форму та модальність прогулянкового руху, який Дж. Уррі називає «приватним». Стимулом прогулянкових рухливостей в свій час постав розвиток публічних просторів, які включали в себе можливість розміреного руху. Тротуари, «публічні» сади, площі та майдани, пам'ятні місця, мости, променади, галереї. В XIX ст. відбулася «публічна мобілізація» приватного життя через нові типи часу, простору і соціальності публічного руху. «З'явилася множина різноманітних типів публічного простору, більшість з яких провокувала рух – нових чи підновлених старих видів – або напряму, виділяючи місця для прогулянки, або не напряму, створюючи об'єкти, видимі лиш для особливого, туристського погляду» [2, с. 201].

Ходіння, як основа прогулянки, є специфічною технікою тіла, воно варіюється залежно від суспільства, його культури, історії, звичок та традицій. Серед технік ходіння – прогулянкове ходіння, - є рухом задля задоволення, втіхи, заспокоєння. Особливістю парку Оболонь є його безпосередня близькість до прилеглих міських будинків, які розмежовані з ним вулицею, яка є виключно пішохідною, з окремо виділеною смугою для руху велосипедистів. З одного її боку – житлові будинки, з іншого – паркова територія. Таким чином, люди не полишають міського ландшафту, суцільно поглинаючись в природній. Прогулянка до парку Оболонь – це прогулянка містом.

«Деякі місця особливо тяжіють до прогулянок і оволодіння ними. Люди відчувають, як їх тягне в певні закоулки та місцинки, а об'ємні панорами приковують погляд» [2, с. 82]. В парку Оболонь здобуває підтвердження теза дослідників ходіння про те, що естетичний вибір є однією з причин того, що люди добровільно відправляються в піші прогулянки. «Піший поворот», як кажуть дослідники, свідчить про появу практик ходіння, яке не є безцільним блуканням, але є рухом визначеною траєкторією. Той, хто гуляє повертається шляхом, яким хтось вже пройшов, або своїм власним звичним маршрутом. В XX ст. піші прогулянки набули, навіть, своєї атрибутики (в стилі одягу, взутті, аксесуарах) та темпоритму. Масовий ентузіазм цінування прогулянок свого часу стався на тлі цінності їх терапевтичного означення, мовляв, люди, які споглядають відкриті простори, природні панорами стають кращими та рівноваженішими.

Відомий дослідник міста М. де Серто [9] розглядав прогулянку в якості конститутивного міського елементу. Він помітив існування стратегій та тактик ходіння, коли простір стратегічно перемагає час, а тактика полягає в оцінці можливостей від прогулянки. Прогулянки, на його думку, здатні формувати життєвий простір міста, залишаючись завжди непередбачуваними та спонтанними. Складно не погодитись з М. де Серто, що життєдайність міським просторам, а вулицям зокрема, їхньому впорядкуванню та стійкості слугують саме практики пересувань, руху, переміщення. Рух, так би мовити, *виконує простір*, - тобто простір виконується через рух. Парковий простір «живий» доти, доки в його просторі відбувається рух.

Історичним образом, що втілює в собі прогулянковий габітус (говорячи термінологією П. Бурдьє) є фланер – пішохід-символ суспільства, як його називають. Це такий собі урбаністичний типаж, що втілює в собі міський фон руху. Фланери та фланерство впливають на форми мешкання та використання міських місць. Фланер вештається, переходить з місця на місце, переймаючись переважно собою, своїми відчуттями, враженнями, бажанням себе показати та на інших подивитись, насолодитись міським пейзажем. Фланер не з бідних прошарків (до речі, як ілюстрація, а не підтвердження фактів, дослідження київського парку Оболонь в урочищі Наталка засвідчило, що серед відвідувачів парку переважають люди з середніми і високими статками).

Теоретичним підходом, який вплинув на ідеї М. де Серто щодо практик ходіння, які творять місто, є теорія дрейфу Г. Дебора [10]. Означаючи прогулянкові акти, він стверджував що людина, яка йде/прогулюється містом мусть відкинути всі свої звичні мотиви та виправдання свого руху і цілком віддатися спонтанному тяжінню до рухливості міським простором, тим самим надаючи собі право творити ментальну мапу цього простору, структуруючи його емоційний ряд.

Дозволимо собі досить розлогу цитату щодо порад до прогулянки від С. Савицького з його «Самовчителя прогулянок», який вторить ідеологемі практик міського дрейфування, запропонованій Г. Дебором:

«Прогулянка характеризується відкритою структурою, містить в собі елемент довільності та являє собою динамічну, таку що розвивається як серія імпровізацій, знахідок та співпадінь форму. Ця форма може складатися з декількох рухів, причому їхня комбінація всілякий раз нова, вона не повинна містити в

себе всі позиції переліку і може бути доповненою новими елементами.

Перший рух скасовує цілепокладання. Ви можете вийти, щоб купити книгу, щоб випити кави з приятелькою, щоб подихати свіжим повітрям тощо. Проте прогулянка не складеться, якщо ви точно знаєте, навіщо вийшли. Йдіть, куди вам заманеться, але не думайте, що ви йдете саме туди.

Другий рух – клинамен, що приносить радість. Ви відчуваєте істинне задоволення, якщо відхилитесь від плану, відхилитесь від відхилення плану, потім ще раз зміните траєкторію, потім підете ще куди-небудь і т.д. Другий рух повинен бути рішучим і максимально необдуманим. Ви зіб'єтесь зі шляху, зіб'єте себе та оточуючих з пантелику – і ось ви готові до наступного кроку.

Третій рух може бути яким завгодно. Ви можете зануритись у вихор натовпу, заснути напідпитку на кіносеансі, азартно конспектувати вчену працю, помітити себе на лавці в парку тим, хто обіймає за плече миловидну дівчину... Головне – щоб у вас було повне відчуття, що ви гуляєте. А вже як вам краще гуляється – вирішувати вам.

Відповідно яким буде четвертий рух, має бути байдуже в першу чергу вам. Нехай все йде як небудь. Ви будете близькі до цілі якщо відчуєте, що за жодне зі взятих вами зобов'язань ви більше не несете жодної найменшої відповідальності.

П'ятого руху може і не бути.

Про шостий, якщо таке трапиться, вам може бути неприємно згадувати. Але не варто розчаровуватись. Зрештою, вашим бажанням було просто здійснити прогулянку, не відволікаючись на сторонні заняття. В цьому немає нічого соромного. Ви могли скористатися даними рекомендаціями, могли діяти на власний розсуд, могли, звісно, на славу погуляти, просто залишившись вдома. Прогулянка вважається такою, що відбулася, якщо у вас серйозне підґрунтя сумніватися, що ви повернулися назад таким само, як перед тим» [8, с. 116-117].

Як порівнював М. де Серто, стратегії ходіння втілюють акт перемоги простору над часом, а тактики ходіння формують простір, що проживається, є імпровізаціями і досить непередбачливі. Ходіння як основа прогулянки містить в собі потенціал творчого опанування оточення, породження вражень, що сприятимуть формуванню безпосередніх та потенційних соціальних відносин.

«Прогулянка характеризується відкритою структурою, містить в собі елемент довільності та являє собою динамічну, таку, що

розвивається як серія імпровізацій, знахідок, і співпадінь форму. Ця форма може складатися з декількох рухів, причому їхня комбінація кожного разу нова, вона не повинна містити всі позиції переліку і може бути доповненою новими елементами» [8, с. 116]. Простір парку є середовищем, структура якого сприяє повільному ходінню, під час якого людина здатна відтворювати всі ті практики про які писали М. де Серто та Г. Дебор. Простір парків цілком здатний постати й простором не тільки відтворення існуючих практик, але й простором породження нових, потенційних. Тож, якщо вести мову про те, яким повинен постати оновлений парк Оболонь, враховуючи протест місцевих активістів до запропонованого владою проекту його реконструкції, а також, звертаючи увагу на звичні практики його відвідувачів і прихильників, - то вимальовується його портрет, як парку-променади, оздобленого з врахуванням сучасних технік озеленення, з облаштованими зонами перепочинку та комфорту, тихого, розміреного проведення часу, з окремими майданчиками для активних форм відпочинку (вуличних ігор, фітнесу і тренувань) та доріжками для велосипедних прогулянок. Окремо слід згадати про з'ясування в опитуванні можливість проведення на території парку культурно-масових заходів, але запит на них виявляється у прив'язці до свят або подій, а також прийнятними є тихі виставкові акції митців (скульпторів та художників).

Практика прогулянки є не тільки предметом соціологічної дослідницько-аналітичної уваги, але й стала складовою соціологічного методу – біографічної прогулянки – «метод, в якому біографічне інтерв'ю, як реконструкція життєвого шляху в цілому або окремих етапах життя, комбінується з включеним спостереженням, що проводиться під час прогулянки певними міськими маршрутами» [3, с. 54]. Метод «працює» з пам'яттю інформанта, згадками, його відчуттями, почуттями, враженнями, спогади про які стимулює оточуюче значиме середовище в просторі якого відбувається розмова. «В ході біографічної прогулянки просторово-тілесні практики дозволяють вийти за межі буденної свідомості і виступають в ролі організуючих орієнтирів пам'яті» [3, с. 56]. Методологія біографічної прогулянки досить схожа на запропоновану Г. Дебором методологію психогеографічного спостереження – суб'єктивного відтворення міського простору, в тому числі побудові діаграм просторових переміщень. Власне психогеографію Г. Дебор визначав як «вивчення точних законів і

специфічних ефектів територіального оточення, свідомо організованого чи ні, що чинять дію на емоції та поведінку індивіда» [11].

Чи постане парк Оболонь в урочищі Наталка парком про який будуть згадувати в прикладах – невідомо, але хочеться вірити, що «тільки-но бажання людини жити в достойному середовищі стане частиною громадської свідомості, проявом поваги до самих себе, ми зможемо подолати традиційну зневагу до ландшафтної організації паркових просторів. Мабуть, слідуючи певним застиглим моделям створення паркового середовища в невизначеному ретростилі, можна на деякий час "законсервувати" розвиток ландшафтного дизайну. Але міжнародна практика невпинно підтверджує, що тільки технологічне оновлення та розкріпачене формотворення дають шанс залишити гідний слід в свідомості парків ХХІ століття. Не менш важливо радикально переглянути ставлення до наповнення природного матеріалу новим естетичним та екологічним смислом.

Дизайн “від минулого”, радикально розходячись зі збільшеними технологічними можливостями сьогодення, стає фальшивим заповненням сучасного міського простору, в якому саме життя чужіє старомодному прикрашателству та вимагає втілення нових ліній та форм» [12].

Звісно, що містянам не обов'язково ґрунтовно розумітися в устрої та благоустрої парків, їхнє «голосування» за той чи інший парк відбувається їхньою присутністю там і тими практиками, які вони відтворюють щоразу перебуваючи там. Уявлення містян про зелені простори міста, придатні для повноцінної рекреації, постійно змінювались, неминуче відображаючи зміни в образі життя містянина. Спостерігаючи за організацією природно-паркового середовища в місті можна судити про ступінь екологічного благополуччя середовища, його соціальної адаптації та, нарешті, про реалізацію нового тренду сучасних зелених технологій на користь міського мешканця. Міський парк здатен замінити і замістьку поїздки на природу, і віддалені мандрівки за спогляданням природних ландшафтів.

Був час, коли парк був чимось особливим, доступним лише для шляхетних прошарків, що виразило себе у вживаному означенні парку як «садово-паркового» чи «палацово-паркового» ансамблів. Вигадані в давнину прийоми облаштування паркового ландшафту, що згодом постали досить стійким уявленням містян про парки, як рукотворні простори, де обов'язково мають бути алеї,

альтанки, фонтани та клумби. Навіть в парках радянського періоду чимало з давніх аристократичних традицій komponування паркового ландшафту збереглися в тих чи інших варіаціях.

Проте, коли мова йде про ситуації відстоювання парків та сценаріїв їхнього життя, то недостатнім виявляється те, що сама наявність в місті зеленої території вже робить парк апріорі красивим, цікавим, корисним, таким, що підвищує рентабельність району. За новітніми канонами парк ХХІ ст. має перестати бути простором вартісних ландшафтних декорацій, але має перетворитись в область реалізації зелених технологій для творення середовища з динамічним рухом, розвитком та оздоровленням людини. Парки мають стати просторами для постійного оновлення та змін, проте не без уникнення практик пасивного споглядання під час прогулянок, що теж є своєрідною практикою міського релаксу. Тож доля київського парку Оболонь в урочищі Наталка спільними зусиллями з місцевою громадою здатна постати прикладом емоційно та інформаційно насиченого простору, що міститиме і паркову скульптуру, і водойму, і квітники, і тихі майданчики, і галасливі галявини. Він здатен постати середовищем для ненав'язливої просвіти, розвитку, естетичного виховання. Кожен його відвідувач вправі отримувати задоволення від власних очікувань та запитів, індивідуальних просторових вражень, які гуртом творять і міську громаду, і парковий простір.

Висновки. Простори парків – це громадські простори, куди відвідувачі приходять несистематично, кожен приходять через свої власні причини, але не через узагальнений образ використання території парків. Чудові краєвиди та природні ландшафти відіграють значиму роль, хоч Дж. Джекобс і віддавала цьому фактору не найважливіший важіль впливу на бажання відвідати парк. Проте, саме ця ключова риса парків, - як урбаністичної мозаїки природи та архітектури, будучи належною саме міській культурі, будучи втіленням духу міста/району, є знаменуючою для практик неквапливих прогулянок, можливості побути «на людях», але при тому безпосередньо не спілкуючись. Парки – є втіленням простору буденності, так і простору для проведення фестивалів, свят, карнавалів і т.п. дійств. Та й паркові прогулянки є не тільки буденними практиками (як то матусі з дітьми, літні люди, підлітки, мешканці прилеглих будинків), вони представлені, так би мовити, й «парадними» виходами (на людей подивитись, себе показати). Міський парк – це той простір, де прогулянка є однією з найпоширеніших практик

його відвідувачів. Прогулянка – як практика міського життя, як практика паркового дозвілля, як практика оздоровлення, як практика міського релаксу, як практика пошуку натхнення, як практика споглядання навколишнього природного та соціального оточення.

Література

1. Урри Дж. Социология за пределами обществ: виды мобильности для ХХІ столетия / Джон Урри. – М. : Изд. дом Высшей школы экономики, 2012. – 336 с.
2. Урри Дж. Мобильности / Джон Урри. – М. : «Практис», 2012. – 576 с.
3. Стрельникова А. Социология города: пространственные практики и жизненные траектории / Анна Стрельникова. – М., 2012. – 232 с. (Див. також: Стрельникова А. В. Метод биографической прогулки: интервью в пространственном измерении / Анна Владимировна Стрельникова // Современная социология – современной России: Сборник статей памяти первого декана факультета социологии НИУ ВШЭ А.О. Крыштановского [Электронный ресурс] / НИУ ВШЭ; РОС; СоПСО. – М. : НИУ ВШЭ, 2012. – С. 665-671).
4. Прогулка // Правила светской жизни и этикета. Хороший тонъ. Сборникъ советовъ и наставлений ; Состав. Юрьевъ и Владимірскій. – С-Пб., 1889. – Репринт: М., 1991. – С. 226-233.
5. Гофман И. Представление себя другим в повседневной жизни / Ирвин Гофман. – М.: КАНОН-пресс-Ц, 2000. – 304 с.
6. Щёлоков Д. В. Социальное пространство городского парка [Электронный ресурс] / Д. В. Щёлоков. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/27_SSN_2012/Philosophia/2_115839.doc.htm
7. Джекобс Дж. Смерть и жизнь больших американских городов / Джейн Джекобс; Пер. с англ. – М.: Новое издательство, 2011. – 460 с.
8. Савицкий С. Самоучитель прогулок / Станислав Савицкий. – М.: Новое литературное обозрение, 2014. – 136 с.
9. Серто М. де. По городу пешком / Мишель де Серто // *Communitas*. – №2. – 2005. – С. 80-87.
10. Дебор Г. Теория дрейфа [Электронный ресурс] / Ги Дебор // Сигма: платформа для публикации текстов о человеке, культурных явлениях и обществе. – Режим доступа: <http://syg.ma/fcity/gi-diebor-tieoriia-drieifa>
11. Дебор Г. Введение в критику городской географии [Электронный ресурс] / Ги Дебор.

– Режим доступу :

http://npj.netangels.ru/belegorn/critiqueof_urban_geography

12. Нефёдов В. Парк как объект синтеза [Электронный ресурс] / В. Нефёдов // Форма.

– Режим доступу :

http://www.forma.spb.ru/magazine/articles/7_09/main.shtml

Рисунок 1.

Реконструкція парку відпочинку "Оболонь" в урочищі Наталка на Оболонській набережній в Оболонському районі м. Києва

1. Відділ групи	130,6 кв. м
2. Головна площа з фонтаном	72,3 кв. м
3. Головної пішохідний бульвар	2450,0 кв. м
4. Дитячий майданчик	610,0 кв. м
5. Центральний майданчик з місцем для оркестру	706,5 кв. м
6. Будиночок садівника та громадський туалет	186,6 кв. м
7. Майданчик для міні-футболу	1250,0 кв. м

8. Отжедовий майданчик з альтанкою	1360,0 кв. м
9. Дитячий автодром	1920,0 кв. м
10. Скейт-парк	1770,0 кв. м
11. Майданчик для волейболу	500,0 кв. м
12. Майданчик для тренажерів	320,0 кв. м
13. Набережжя	-
14. Майданчик відпочинку	440,0 кв. м
15. Піщана стіна та берегоукріплення	-

Замовник реконструкції: Оболонська районна в м. Києві державна адміністрація м. Київ вул. Тимощенка, 16 тел. 418 88 88

Генеральна підрядна будівельна організація: ТОВ "АСП-Трансбуд" м. Київ вул. Поліовецька, 14-А тел. 253 33 47, 253 42 28

Авторський нагляд: "Творча майстерня "АБРИС" м. Київ вул. Тимощенка, 21 корпус 12-А

Рисунок 2.

Рисунок 3.